

Valintegritet i Sverige

Maria Solevid & Henrik Oscarsson

Inledning¹

Den 6 januari 2021 stormades *Kapitolium* i samband med kongressens officiella utnämmande av segraren i det amerikanska presidentvalet. Förloraren Donald Trump hade då i närmare två månader vägrat acceptera valutgången. Hans tal utanför Vita huset avslutades med en uppmaning till åhörarna att marschera mot kongressbyggnaden. Den dramatiska händelsen tjänar som en viktig påminnelse om hur grundläggande idén om ett fredligt maktöverlämnande är i alla demokratier. Den visar också hur enkelt det kan vara för politiska aktörer att så tvivel om utbredd fuskande i samband med val även när det saknas konkreta evidens. Betydelsen av att alla demokratins aktörer har ett grundmurat förtroende för att valen äger rum på ett korrekt sätt är svår att överskatta. Valens regelrätta genomförande och valresultatens legitimitet är grundbultar i varje demokratiskt system.

Historiskt har frågor om valintegritet inte varit särskilt uppmärksammade i Sverige. De grundläggande spelreglerna för valens genomförande, liksom dess minsta detaljer, har förhandlats fram under många decennier inom ramen för stora grundlagsutredningar och ett pärlband av parlamentariskt sammansatta kommittéer. Förslag på nya valreformer har dryftats med målsättning att nå bred enighet och sällan lyfts som partipolitiska trätoämnen. Demokratiska val har kunnat genomföras utan större avvikelser, störningar, oegentligheter eller obehagliga överraskningar. Efter valen har resultatet vunnit bred och omedelbar acceptans och undsluppit misstänkliggörande. Vid de få tillfällen då fel har upptäckts har omval anordnats. Sverige bedöms idag som ett av de

1 Som gästredaktörer för detta specialnummer vill vi rikta ett varmt tack till tidskriftens redaktörer Magnus Jerneck och Björn Badersten för gott samarbete, samt våra anonyma granskare som snabbt och effektivt lämnat värdefulla kommentarer till artikelförfattarna. Arbetet med att organisera specialnumret har möjliggjorts bland annat genom forskningsrådets infrastrukturstöd till de regelbundet återkommande datainsamlingarna vid Valforskningsprogrammet och genom projektet "Väljarnas förtroende för valsystemet och genomförandet av allmänna val" som är ett samarbete mellan Valmyndigheten och Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet.

länder i världen där valförfarandet och valadministrationen fungerar som bäst, enligt såväl experter som medborgare (Garnett et al 2023, Papada et al 2023, OSCE 2018).

Men intresset för kvaliteten i valens genomförande tycks vara på uppgång även i länder som Sverige, där hälsan länge har tigit still. Orsakerna är flera. För det första handlar det om en global trend. Det finns sedan åtminstone ett par decennier ett växande engagemang bland statsvetare att kartlägga och analysera länders valintegritet, till en början motiverad av en vilja att kunna stödja länders demokratiseringsprocesser men numera allt oftare med en drivkraft för att motverka autokratiseringstendenser (se t.ex. Papada et al. 2023).

För det andra har det i Sverige vuxit fram en kritik av hur valsystemet fungerar, särskilt när det gäller det logistiskt tungrodda valedelssystemet och den bristande valhemligheten. Statsvetare och internationella valobservatörer har påtalat hur det tidigare systemet där valedlar ligger öppet synliga begränsar väljarnas trygghet i vallokalerna (Dahlberg, Duus-Otterström & Karlsson Schaffer 2014, Elklit 2018, OSCE 2018). Vallagen har sedan dess kommit att ändras, och det nya förfarandet där valedlar tas bakom avskärmning har nu prövats i två val, Europaparlamentsvalet 2019 och de allmänna valen 2022. Riksrevisionsverket har i sin granskning ifrågasatt effektiviteten i och påtalat risker med det svenska valförfarandet (RiR 2019). I Valmyndighetens egna erfarenhetsrapporter lyfts fram förslag till förbättringar när det gäller exempelvis valsäkerhet, valhemlighet, valedelssystemet, utlandsröstningen och registrering av partier och kandidater (Valmyndigheten 2023).

För det tredje har vi i närtid upplevt växande problem med valförfarandet. I sentida val har vi erfart uppmärksammade omval (Berg & Oscarsson 2012) och vi ser även en trend mot fler överklaganden av svenska val (Cederholm Lager, Oscarsson & Solevid 2023). I kölvattnet efter de amerikanska presidentvalen 2016 och 2020 har narrativ om valfusk och ifrågasättande av valens genomförande och resultat spridits globalt och blivit vanligare även i Sverige (se Theorin m.fl. i denna volym). Valmyndigheten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) bedömer att olika säkerhets- och påverkanshot mot valens genomförande ökar och vidtar därför åtgärder (MSB 2022; Valmyndigheten 2023b). Och det kanske färskaste exemplet på att valintegriteten i Sverige kan vara hotad är de för svenska förhållanden osedvanligt långa köerna till vallokalerna i samband med de allmänna valen i september 2022.

Det saknas givetvis inte granskningar och studier av kvaliteten i de svenska valens genomförande sedan tidigare. Men vi hoppas att bidragen i Statsvetenskaplig tidskrifts temanummer om valintegritet kan öppna upp ett nytt forskningsfält för ett mer samlat studium av valsäkerhet och valintegritet med fokus på Sverige. De sju forskningsartiklarna i temanumret analyserar vilka faktorer som påverkar medborgarnas generella förtroende för valens genomförande, men närstuderar också några av de stora diskussionerna i samband med

valet 2022: om konkreta åtgärder som vidtagits för att stärka valhemligheten, om konsekvenser av de ovanligt långa köerna, och om narrativ om valfusk och oegentligheter som fått ökad spridning via sociala medier.

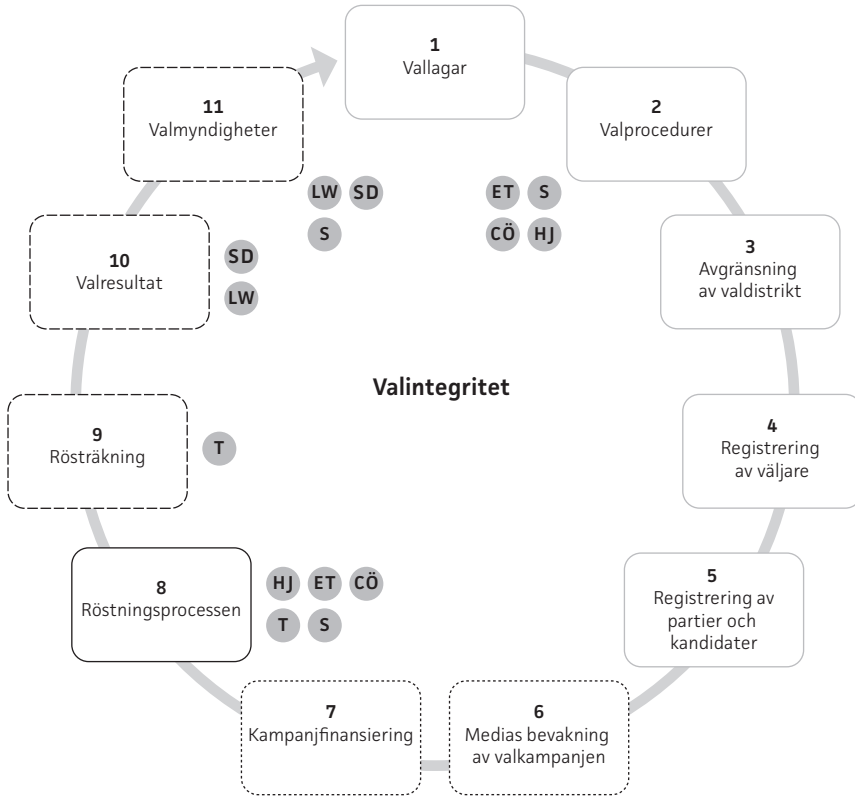
Valintegritet

Med valintegritet (eng. *electoral integrity*) avses kvaliteten i genomförandet av val. Begreppet är mycket brett och innefattar allt från de lagar som reglerar valen, upprättandet av valdistrikt och hur väljare och kandidater registrerar sig, till valkampanjen, själva röstningsprocessen, rösträkningen och valideringen samt publiceringen av valresultatet (Norris 2014). I varje steg, både i förberedelsen till, under och efter valet, finns risk för olika former av fel, försummelser eller avsteg från föreskriven ordning som negativt kan påverka valets kvalitet och i förlängningen också medborgarnas förtroende för valsystemet och deras vilja att gå att rösta.

Statsvetarna bakom *Electoral Integrity Project* (EIP, u.å, Norris 2014) har utvecklat ett ramverk som kan systematisera och inspirera studier av olika komponenter av valintegritet (se figur 1). EIP använder elva komponenter för att operationellt mäta kvaliteten i länders valprocesser. I kronologin är de fem första stegen (1-5) förvalsprocesser som i huvudsak rör opartiskheten i valens regelverk och procedurer, hur valdistrikt upprättas och hur partier, kandidater och väljare registrerar sig inför valen. Stegen 6-7 handlar om mediernas valbevakning och partiernas kampanjfinansiering under valkampanjen. Steg 8 handlar om kvaliteten i röstningsförfarandet och väljarnas trygghet och upplevelser vid vallokaler i direkt anslutning till valdagen. De avslutande stegen 9-11 är eftervalsprocesser som rör rösträkningen och valmyndigheters publicering av resultaten och hantering av eventuella protester och överklaganden.

I det här sammanhanget har vi valt att använda ramverket som en slags karta för att placera in temanumrets bidrag efter vilka delar av valprocessens olika steg som studierna i huvudsak riktar in sig på. Det blir tydligt från figur 1 att temanumrets bidrag i huvudsak berör utvärdering av komponenter i valintegritet som ligger sent i valprocessen, i direkt anslutning till och i skeenden efter valen (steg 8-11), men flera bidrag relaterar också till såväl vallagen som det generella valförfarandet (steg 1-2). Det speglar ganska väl var tyngdpunkten ligger i den pågående diskussionen om valintegritet i svenska val: saker som valhemlighet och köproblem vid vallokaler tilldrar sig ett större intresse och uppfattas just nu som större problem än valförberedelser, regler för gränsdragningar i valdistrikt och väljarregistrering. Det betyder förstås inte att valförberedelser inför svenska val inte skulle vara intressanta som studieobjekt. Tvärtom ser vi ett behov av en ambitiös genomlysning även av de mer grundläggande förutsättningarna för svenska val för att få en mer heltäckande bild av valintegritet i Sverige.

Figur 1. De elva stegen i valprocessen

Källa: Norris 2014, sidan 32 (vår översättning).

Kommentar: ET=Esaïasson & Teorell. HJ=Högström & Jerhov. CÖ=Cronert & Österman. S=Solevid, Oscarsson & Cederholm Lager. T=Theorin, Johansson, Strömbäck, Johansson & Oscarsson. SD=Sorak & Dawson. LW=Lundmark & Weissenbilder.

Mediernas valbevakning (6) görs alltid till föremål för systematiska studier men någon sådan analys är inte representerad i det här temanumret. Området får ändå anses som väl täckt i annan forskning om svenska valkampanjer, exempelvis i motsvarande temanummer i *Statsvetenskaplig tidskrift* från valet 2018 (Oscarsson & Strömbäck 2019). Mediernas prestationer när det gäller balanse-rad nyhetsbevakning vid val är också analyserad exempelvis i rapporten från Institutet för mediestudier, *Valet 2022: Politiken, medierna och nyhetsagendan* (Johansson et al. 2023).

När det gäller partiernas finansiering av sina kampanjer (7) briserade en praktiskandal mitt under valrörelsen 2022 när TV4s *Kalla fakta* avslöjande att representanter från fem av åtta riksdagspartier systematiskt föreslagit olika sätt att runda den nya lagen från 2018 om insyn i partiers finansiering för att de skulle kunna ta mot anonyma bidrag. Den stora förstärkning av valintegriteten i Sverige som Kammarkollegiets mottagande och offentliggörande av

partiernas intäktsredovisningar post för post har inneburit kom i praktiken att solkas av riksdagspartiernas agerande. Effekterna av avslöjandena om politisk korruption för väljarnas förtroende för partier och valens kvalitet är ännu okända. En närmare analys av partifinansiering hade förstås kunnat rymmas i ett temanummer om valintegritet. Att en sådan saknas just här får belasta överraskningskontot: det saknades en beredskap att utvärdera svenska partiers efterlevnad av lagen om partifinansiering.

Bidragen

I temanumrets första bidrag *Hur hemlig är valhemligheten?* studerar Peter Esaiasson och Jan Teorell hur utformningen av valbås påverkar upplevelsen av att kunna rösta hemligt. I samarbete med valnämnden i Göteborgs stad varierades utformningen av valbåsen i förtidsröstningslokalerna runt om i staden. Dels användes det nya tvåstegsförfarandet där valsedlarna plockas bakom en skärm och där väljaren sedan tar en kort promenad till en annan skärm för att lägga ner valsedlarna i kuverten. Dels användes en liknande variant, de så kallade irländska valbåsen, men som hade avskärmningar i alla fyra riktningar och där avskärmningen för att plocka sedlar låg precis bredvid avskärmningen där väljaren gör i ordning sin röst. Till sist användes den så kallade holländska eller norska varianten av valbås där väljaren både plockade valsedlarna och gjorde i ordning sin röst bakom samma avskärmning som var insynsskyddad från alla håll. Resultaten visar att de förtidsröstande väljarnas upplevelse av att kunna rösta hemligt är hög oavsett utformning av valbåsen, men att väljarna som röstade bakom den holländska avskärmningen upplever statistiskt signifikant högre nivåer av att kunna rösta hemligt. Jämförelser med en tidigare experimentell studie där valbåsens utformning också varierades visar att den största vinsten när det gäller upplevd möjlighet att rösta hemligt redan gjorts i och med det nya förfarandet där valsedlarna plockas bakom en skärm istället för öppet. Men det går alltså att öka upplevelsen av att kunna rösta hemligt ytterligare, vilket i sin tur kan vara viktigt för valdemokratins framtida legitimitet.

John Högströms och Christian Jerhavs artikelbidrag *Köer och röstmottagningens kvalitet vid det svenska valet 2022: En studie med fokus på röstmottagarnas erfarenheter från valet* fokuserar på den stora grupp personer som arbetar som röstmottagare under förtidsröstningen samt på valdagen runt om i landets drygt 6 000 vallokaler. Genom en enkätundersökning som distribuerades via kommunernas valnämnder undersöker författarna i vilken utsträckning röstmottagarna upplevde problem med köer under röstningen, respektive om köerna påverkade röstmottagarnas upplevelse av kvalitén i röstmottagningen. Resultaten visar att sju av tio röstmottagare upplevt problem med köer, både i och utanför vallokalen, i samband med valet 2022. Vidare finns ett statistiskt signifikant samband såtillvida att röstmottagare som upplever att köerna var

ett problem också bedömer att röstmottagningen som helhet fungerade sämre, och resultaten håller under kontroll för andra variabler. Högström och Jerhovs artikel ger således ytterligare en viktig indikation på att köer var ett utbrett problem runt om i Sverige under valet 2022. Utöver köernas förmodat negativa inverkan på väljarna påverkade de även negativt röstmottagarnas arbete och i förlängningen kvalitén i själva röstmottagningen. Författarna diskuterar flera relevanta policyrekommendationer inför nästa val, som att utreda om det likt andra länder ska finnas riktlinjer för hur lång den maximala väntetiden ska vara, om det ska finnas digitala röstlängder i vallokalerna för att snabba på avprickningen av röster, fler valsedelställ och ökad utbildning och information till kommunerna.

Köproblematiken i samband med röstningen står även i fokus i Axel Cronerts och Marcus Östermans artikel *Köer och valdeltagande i de allmänna valen 2022*. En av de farhågor som lyftes i samband med valet var huruvida vallokalsköerna kunde vara en förklaring till att valdeltagandet i Riksdagsvalet minskade med tre procentenheter jämfört med 2018. Det förekommer åtminstone anekdotiska exempel på väljare som lämnat kön, och det är också tänkbart att medierapporteringen om långa köer kan ha fått väljare som ännu inte hunnit rösta att ställa in sitt besök i vallokalen. Att köer är förknippat med något lägre valdeltagande, och även kan leda till att väljare som upplevt vallokalsköer avstår från att rösta i nästkommande val, finns det empiriska bevis för i tidigare studier från framförallt USA. Forskningsfrågan som Cronert och Österman ställer sig är om köerna till vallokalerna under valdagen bidragit till minskningen i valdeltagandet. Analysen baseras på uppgifter om vallokalernas stängningstid i samtliga valdistrikt i Sveriges tjugo största kommuner, vilket motsvarar 40 procent av samtliga valdistrikt, tillsammans med enkätdata om röstmottagarnas erfarenheter i tre kommuner. Resultaten visar att fem procent av vallokalerna i de undersökta kommunerna stängde mer än tio minuter senare än den föreskrivna stängningstiden 20:00. Vidare var valdeltagandet, under kontroll för andra faktorer samt med hänsyn tagen till sen förtidsröstning på valdagen, cirka en procentenhet lägre 2022 jämfört med 2018 i de valdistrikt där vallokalerna stängde sent, jämfört med jämförbara valdistrikt som inte stängde sent.

Ytterligare analyser på kommunnivå, om än med en större osäkerhet, visar att skillnaden i minskningen i valdeltagande mellan kommuner med och utan köproblematik kan vara större än vad som skattas på distriktsnivå. Författarna tolkar detta resultat som en indikation på att det kan ha förekommit spridningseffekter, det vill säga att ködrabbade valdistrikt också negativt påverkat valdeltagandet i närliggande valdistrikt där köer inte var ett problem. Om den största av dessa skattningar används visar beräkningar att den negativa påverkan av köerna på det totala valdeltagandet i Sverige som mest kan ha uppgått till ungefär en kvarts procentenhet. Den sammantagna slutsatsen är att köproblematiken 2022 totalt sett sannolikt bara bidrog till en mindre del av den

totala minskningen i valdeltagandet mellan 2018 och 2022. Men att fler väljare nu erfarit vallokalsköer medför en ökad risk för att väljare avstår att rösta i nästa val vilket skulle kunna få konsekvenser för valdeltagandet i Europaparlamentsvalet 2024 respektive de allmänna valen 2026. Författarna diskuterar därför ett antal policyrekommendationer inför nästa val där ansvariga myndigheter, från Riksdagen till de kommunala valnämnderna, behöver skjuta till resurser för att undvika köer, exempelvis ytterligare ökade möjligheter förtidsröstning, fler valskärmar och fler röstmottagare.

I vårt artikelbidrag *Köande väljare: Erfarenheter och konsekvenser av vallokalsköer vid det svenska valet 2022*, författat tillsammans med Anna Cederholm Lager, undersöker vi hur utbredd erfarenheten av att köa är i olika väljargrupper samt om väljare som upplevt längre vallokalskö respektive hade en mer negativ upplevelse av sitt besök i vallokalen har lägre förtroende för valets genomförande än väljare som inte stått i kö eller som haft en positiv upplevelse av sitt besök i vallokalen. Den tidigare forskningen, i huvudsak från USA, visar dels att väljare med lägre socioekonomisk status tenderar att få köa längre, dels att det tenderar att vara längre köer i vallokaler i socioekonomiskt svagare områden. Forskningen visar också att negativa upplevelser av besöket i vallokalen, inklusive köer, är förknippat med ett lägre förtroende för valets genomförande. Baserat på data från Valundersökningen 2022, Valmyndighetens uppföljningsenkät till kommunernas valnämnder samt officiell statistik på valdistrikts- respektive kommunnivå, kan vi visa att den genomsnittliga tiden för vallokalsbesöket var 15 minuter. Nära 60 procent av svarspersonerna uppger att vallokalsbesöket tog mellan 0 och 10 minuter. Vi kan inte hitta några systematiska skillnader mellan väljargrupper med olika socioekonomisk status när det gäller uppfattningar om hur lång tid vallokalsbesöket tog respektive om det var köer i vallokalen. Med andra ord kan vår studie inte bekräfta de mönster som uppvisats i de amerikanska studierna, där socioekonomiskt svagare väljare tenderar att få stå längre i vallokalsköer. Däremot visar våra resultat att väljare som förtidsröstat sent eller röstat på valdagen, väljare bor i kommuner där valnämnderna också rapporterat om köproblem respektive väljare som bor i större valdistrikt sett till antalet röstberättigade, haft längre kötid. Våra sambandsanalyser visar också att väljare som har en mer negativ erfarenhet av vallokalsbesöket respektive stått längre i kö uppvisar lägre förtroende för genomförandet av demokratiska val i Sverige och för Valmyndigheten samt instämmer i lägre grad att valet genomförts på ett rättvist sätt än väljare med en mer positiv vallokalsupplevelse respektive kortare kötid. Sambanden mellan kötid och de olika valrelaterade förtroendebedömningarna är dock svagare än sambanden mellan vårt index som mäter flera aspekter av vallokalsbesöket och förtroende. Vidare kan vi på basis av resultaten inte uttala oss om ett kausalt samband utan endast samvariation. Slutsatsen att det inte fanns någon systematisk ojämlikhet i vilka väljargrupper som fick stå längre eller kortare i kö till

vallokalererna är goda nyheter för valdemokratins legitimitet. Samtidigt kan de förändringar av valförfarandet som infördes i syfte att stärka valhemligheten, och därmed valintegriteten, delvis ha motverkats av de vallokalsköer som uppstod till följd av det nya förfarandet.

Medan specialnumrets inledande artiklar haft sitt fokus på vallagar, valförfarande och röstningsprocessen, inklusive konsekvenser av väljarnas erfarenhet av besöket i vallokalen, byter specialnumret i och med nästa bidrag fokus till analyser av svenska väljares attityder till konspiratoriska påståenden om valfusk.

Artikeln *Valfusk i Sverige? Allmänhetens syn på oegentligheter vid svenska val* är författad av Nora Theorin, Sofia Johansson, Jesper Strömbäck, Bengt Johansson och Henrik Oscarsson. Med hjälp av analyser av data från den svenska medborgarpanelen vid SOM-institutet undersöks hur utbredd föreställningar om oegentligheter vid röstningen egentligen är, om dessa förändrats under valkampanjen 2022 och vilka faktorer som driver individens uppfattningar om huruvida fusk förekommer i svenska val. Resultaten visar att de allra flesta väljare inte tror på föreställningar om valfusk men att det samtidigt finns en stabil och icke obetydlig minoritet som instämmer i olika påståenden om att fusk är *vanligt* förekommande i svenska val. Denna minoritet tenderar att vara yngre, mer lågutbildad och luta höger politiskt. De använder i högre utsträckning högeralternativa medier och har en högre generell benägenhet att tro att världen styrs av konspirationer. I linje med tidigare forskning visar författarna att sympatier för Sverigedemokraterna, exponering för högeralternativa medier och konspiratorisk mentalitet tycks vara de viktigaste drivkrafterna bakom tro på valfusk. Vilken informationsmiljö man befinner sig i och vilken syn på världen man har samverkar med andra ord för att skapa och upprätthålla föreställningar om valfusk och oegentligheter. Inför valet byggdes det upp ett slags förhöjd mottaglighet för en svensk variant av historien om 'det stulna valet', som sedan inte visade sig behövas. Trots att högern vann det jämna valet 2022 visar resultaten – i strid mot förväntningar från internationell forskning – att tron på valfusk ändå kom att *förstärkas* bland personer som använder sig av högeralternativa medier. Resultaten indikerar att det finns stor potential för spridning och acceptans för konspiratoriska påståenden om svenska val som kan exploateras för politiska syften.

Med Nicholas Sorak och Stephen Dawsons bidrag tar specialnumret ett steg till framåt i valcykeln, till konsekvenserna av valresultatet. I artikeln *Election losers or society's losers? How election result ambiguity can impact the relationship between feelings of control and perceptions of election fairness* undersöker författarna om sambandet mellan individens känsla av kontroll och uppfattningar om valets genomförande ser olika ut beroende på om man röstat på den vinnande eller förlorande sidan i ett val, och hur tydligt valresultatet är. I artikeln utgår författarna från det faktum att demokratiska val runt om i

världen i allt högre grad präglas av skepticism när det gäller hur rättvisa valen är och att väljarnas uppfattning om valintegritet starkt påverkas av just huruvida man röstat på de vinnande eller förlorande partierna. Forskningen visar också att psykologiska mekanismer som att känna kontroll över sin situation är sammankopplat med benägenheten att tro på konspirationsteorier. Sorak & Dawson testar denna mekanism men med uppfattningar om valets genomförande som utfall och jämför två fall: Brexit-folkomröstningen i Storbritannien 2016 och det svenska valet 2018. De empiriska analyserna visar ett konsekvent mönster: personer som upplever lägre känsla av kontroll upplever också valen som mindre rättvisa. Sambandet mellan sämre upplevd kontroll och uppfattningar att valet är mindre rättvist är dock svagare om man samtidigt tillhört den vinnande sidan i valet och omvänt starkare om man tillhört den förlorande sidan. Resultatet visar vidare att den mildrande effekten av att vinna är tydligare i fallet med Brexit, men en tydligt vinnande respektive förlorande sida, jämfört med det svenska fallet med långdragen regeringsförhandling och nya samarbetskonstellationer.

Även Sebastian Lundmarks och Marcus Weissenbilders bidrag handlar om konsekvenser av valresultatet, mer specifikt om det finns ett samband mellan att tillhöra valets vinnare/förlorare och väljarnas förtroende för Valmyndigheten. Utgångspunkten i artikeln *In i värmen? Vinnare- och förlorareffekter och förtroendet för Valmyndigheten* är det välkända forskningsresultatet att väljare som har röstat på den vinnande sidan i valet, det vill säga på regeringsbildande partier, gör mer positiva bedömningar av valets genomförande och hur väl demokratin fungerar jämfört med väljare som röstat på den förlorande sidan, det vill säga partier som hamnar i opposition. Författarna ställer i artikeln frågan om samma mönster går att finna när det gäller förtroende för myndigheten med det övergripande ansvaret för valets genomförande: Valmyndigheten. Mer specifikt undersöks om förtroendet för Valmyndigheten förändras efter valet bland väljare som tillhör valvinnarna respektive valförlorarna. De empiriska analyserna bygger på data från den svenska medborgarpanelen vid SOM-institutet och i analyserna används data från samma individer vid fem tillfällen mellan juni 2018 och december 2022. Resultaten visar att förtroendet för Valmyndigheten förändrades i positiv riktning bland väljare som i valet 2022 röstat på Kristdemokraterna, Liberalerna, Moderaterna eller Sverigedemokraterna medan väljare som röstade på de förlorande partierna inte förändrade sitt förtroende för Valmyndigheten. Resultaten visar också att vinnareffekten efter valet 2022 var allra starkast bland väljare som röstat på Sverigedemokraterna, det vill säga de var den grupp vars förtroende för Valmyndigheten förändrades mest i positiv riktning. Författarna diskuterar att denna starkare effekt sannolikt beror på att partiet under 2022 förlorade sin pariasstämpel och i och med Tidöavtalet med regeringspartierna välkomnades in i värmen.

Avslutning

Avslutningsvis vill vi diskutera hur resultaten från det svenska fallet kan bidra till den internationella forskningen om valintegritet. Vi menar att det finns flera viktiga lärdomar, såväl metodologiska som empiriska och teoretiska, om valintegritet från forskning baserat på ett land som befinner sig i den absoluta toppgruppen av länder när EIP mäter valintegritet.

En viktig metodologisk lärdom i Esaiasson och Teorells bidrag är att fältexperiment är en framkomlig väg för att pröva vilka praktiska lösningar – lokalers beskaffenhet, möblering, flöde – som är bäst när det gäller att underlätta för enskilda väljare att enkelt och snabbt utföra röstningshandlingen. I arbetet med framtida reformer av valsystemet ser vi framför oss att gissningar och bedömningar kommer kunna kompletteras med resultat från fältexperiment när det blir dags att föreslå förändringar som kan stärka väljarnas upplevelser av besöket i vallokalen. Högström och Jerhov respektive Cronert och Österman visar genom sina analyser av köbildning hur ytterst värdefulla de olika frågeundersökningarna till röstmottagare och ordförande i valnämnder har varit. Den här gången hade vi som forskare turen att användbara enkätstudier blev genomförda och i viss mån kunde samanalyseras med andra data. Även de helt nya frågeinstrument som ingick i Valundersökningen 2022 och som mäter väljarnas uppfattning av besöket i vallokalen, inklusive uppskattad kötid (se Solevid, Oscarsson & Cederholm Lager i denna volym), får ses som ett metodologiskt bidrag och en start på en ny mätserie som kan följas upp, och förhoppningsvis utvecklas, i kommande valundersökningar. Utan de olika enkätundersökningarna till röstmottagarna, valnämndernas ordförande respektive till väljarna hade vi inte i efterhand kunnat utvärdera effekterna av köproblematiken i samband med 2022 års val. Inför utvärderingar av framtida val är det viktigt att det planeras i god tid, koordineras bättre och avsätts mer resurser för att genomföra fler och mer ambitiösa, regelbundet återkommande studier av nyckelpersoner som är direkt involverade i valprocessen. Till sist är också panelstudier också ett viktigt metodologiskt bidrag i studiet av valintegritet eftersom det möjliggör jämförelser över tid inom samma grupp svars personer (se Theorin m.fl. och Lundmark & Weissenbilder).

När de gäller de empiriska lärdomarna har flera av bidragen på ett effektivt sätt visat att små detaljer i valförfarandet kan ha stor betydelse. Även till synes obetydliga förändringar av praktiska förhållanden i vallokalerna kan ha stor inverkan på väljarnas känslor av trygghet, på väljarnas förtroende för genomförande av val och på väljarnas beteende. På de platser i Sverige där det uppstod en köproblematik vid valet 2022 hade det negativa konsekvenser för väljarnas uppfattningar av valintegritet, för väljarnas vilja att rösta samt för röstmottagarnas upplevelse av arbetet med själva röstmottagningen (se Solevid, Oscarsson & Cederholm Lager, Cronert & Österman och Högström & Jerhov i detta nummer). Även uppfattad trängsel i förtidsröstningslokalen hade en

negativ inverkan på den annars höga nivån av upplevd valhemlighet i samband med förtidsröstningen (se Esaiasson & Teorell i detta nummer). Även om forskningsresultaten visar på relativt små effekter av köer på det *aggregerade* valdeltagandet i det svenska valet 2022 handlar det ändå fortfarande om mätbara och signifikanta effekter. Köbildning i vallokaler är definitivt inte något positivt för valintegriteten, inte ens i ett land som Sverige där det i utgångsläget råder gynnsamma förutsättningar för medborgarna att rösta. Samtidigt är det ett positivt besked att det inte förekom några systematiska skillnader i upplevd kötid mellan väljargrupper med olika socioekonomiska förutsättningar (se Solevid, Oscarsson & Cederholm Lager i denna volym).

En teoretisk lärdom från Theorin et al., Sorak & Dawson och Lundmark & Weissenbilder är att medborgarnas perceptioner av valintegritet och benägenhet att acceptera utfallet av valet inte nödvändigtvis är kopplade till kvaliteten i hur ett val i praktiken har genomförts. Ett aldrig så fläckfritt genomfört val tycks ändå inte alltid kunna stå emot uppfattningar om fusk och oegentligheter. Lyckat genomförande av fria och rättvisa val är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för framgång. Grundläggande psykologiska predispositioner – såsom huruvida enskilda individer uppfattar att de har kontroll över sina liv eller är benägna till konspiratoriskt tänkande – har betydelse för hur korrekt och rättvist ett val uppfattas. Det påminner oss om att demokratiska processer så gott som alltid slutar med att man inte får som man vill: det behöver finnas en beredskap bland såväl väljare som förtroendevalda att hantera förluster utan att vända besvikelsen mot procedurerna (valsystem och valförfarande). På medborgarnivå ser vi egentligen bara ett sätt att begränsa utrymmet för obefogad skepticism mot valprocesserna: att outtröttligt sprida ännu mer information om hur val i Sverige i praktiken går till och hur rutinerna ser ut. I fallet Sverige kan det handla om att lyfta fram några av styrkorna i valförandet: de kompletta röstlängderna, det generösa systemet för förtida röstning och brevröstning från utlandet, den starka decentraliseringen av rösträkningen, de många medborgarnas aktiva deltagande i den manuella rösträkningen, förfarandet vid den andra slutliga rösträkningen och systemet med valprovning. Men det handlar också om att vara öppen för nödvändiga justeringar för att göra systemet än mer robust. På elitnivå kan vi hysa förhoppningar om att politiska ledare fortsätter reproducera en demokratisk kultur, agerar ansvarsfullt och låter det långsiktiga försvaret av demokratin ha högre prioritet än kortsiktiga opinionsvinster.

Om framtiden

I det så kallade *Tidöavtalet* – överenskommelsen mellan Liberalerna, Kristdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna som tillkom efter valet 2022 – är en av punkterna att en parlamentarisk kommitté ska tillsättas med uppdrag att se över dagens svenska valsystem med partispecifika valsedlar

(Tidöavtalet 2022: 61). Mot bakgrund av den omfattande kritik som länge riktats mot valsedelssystemet är det välkommet med en ordentlig utredning av frågan. Från partiernas sida finns emellertid, som så många gånger tidigare i svensk författningshistoria, en grundskepsis mot att genomföra större förändringar av valsystemet. Det kan vara bekymmersamt om partiers önskemål om status quo, exempelvis genom att fortsätta försvara det valsedelssystem som så länge kritiserats för att vara ineffektivt och riskfyllt, står i vägen för reformer som kan stärka valintegriteten på längre sikt. I skrivande stund (augusti 2023) har dock regeringen ännu inte utfärdat några direktiv till en sådan utredning. Med tanke på hur lång tid som brukar behövas för att utreda och brett förankra valreformer signalerar dröjsmålet i praktiken en bordläggning av frågan till nästa valperiod, 2026–2030.

Under arbetet med detta temanummer har vi upptäckt att behovet av fler studier av valintegritet är stort. Vi menar att svenska statsvetare bör arbeta för att en större analys av hela den demokratiska valprocessen – i alla dess elva komponenter – kommer till stånd i syfte att utvärdera integriteten i svenska val på ett mer ingående och detaljerat sätt än vad internationella kartläggningar kan göra. En sådan insats skulle kunna erbjuda ett samlat och oberoende underlag för fortsatta och förutsättningslösa diskussioner om sättet att genomföra demokratiska val i Sverige.

Referenser

- Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red.), 2012. *Omstritt omval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Cederholm Lager, Anna, Oscarsson, Henrik & Solevid, Maria, 2023. "Väljarnas förtroende för valsystemet och genomförandet av allmänna val", Valforskningsprogrammets rapportserie 2023:14. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Dahlberg, Stefan, Duus-Otterström, Göran & Karlsson Schaffer, Johan, 2014. "Så kan valhemligheten säkras i de svenska valen", *Dagens Nyheter*, 2014-09-14, tillgänglig på <https://www.dn.se/debatt/sa-kan-valhemligheten-sakras-i-de-svenska-valen/>, citerad 2023-08-14.
- Electoral Integrity Project, u.å. *What we do*. Tillgänglig på <https://www.electoralintegrityproject.com/what-we-do>, citerad 2023-08-14.
- Elklit, Jørgen, 2018. "Varför struntar svenskar och det officiella Sverige i valhemligheten?", *Svenska Dagbladet*, 2018-10-27, tillgänglig på <https://www.svd.se/a/Kv4K8o/varfor-struntar-sa-manga-svenskar-i-valhemligheten>, citerad 2023-08-14.
- Garnett, Holly Ann, James, Toby S., MacGregor, Madison & Caal-Lam, Sofia, 2023. "Year in Elections Global Report 2023", *The Electoral Integrity Project*. Tillgänglig på <https://static1.squarespace.com/static/58533f31beabfb99c85dc9b/t/649dee1ee6e6c50219e9fbd9/1688071716978/Electoral+Integrity+Global+Report+2023.pdf>, citerad 2023-08-14.

- Johansson, Bengt, Strömbäck, Jesper, Färm, Karl-Arvid & Lundqvist, Jonathan (red.), 2023. *Valet 2022: Politiken, medierna och nyhetsagendan*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2022. *Handbok i kommunal krisberedskap – 2. Kommunala verksamheter – Genomförande av val*. Tillgänglig på <https://rib.msb.se/filer/pdf/29917.pdf>, citerad 2023-08-10.
- Norris, Pippa, 2014. *Why Electoral Integrity Matters*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OSCE, 2018. *Sweden. General Elections 9 September 2018. ODIHR Election Expert Team Final Report*. Tillgänglig på <https://www.osce.org/files/documents/6/2/403760.pdf>, citerad 2023-08-14.
- Papada, Evie, Altman, David, Angiolillo, Fabio, Gastaldi, Lisa, Köhler, Tamara, Lundstedt, Martin, Natsika, Natalia, Nord, Marina, Sato, Yuko, Wiebrecht, Felix, & Lindberg, Staffan I, 2023. *Defiance in the Face of Autocratization. Democracy Report 2023*. University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute (V-Dem Institute).
- Riksrevisionen, 2019. *RiR 2019:35. Valförfarandet – valhemlighet, träffsäkerhet och godtagbar tid*. Tillgänglig på https://www.riksrevisionen.se/download/18.492f438316ec5f7123f821/1575466145278/RiR%202019_35%20Anpassad.pdf, citerad 2023-08-14.
- Tidöavtalet, 2023. *Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige*. Tillgänglig på <https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf>, citerad 2023-08-14.
- Valmyndigheten, 2023a. *Erfarenheter från valen 2022*. Tillgänglig på <https://www.val.se/download/18.2e258d6a185efb8ea93cda/1676389422369/erfarenhetsrapport-val-2022.pdf>, citerad 2023-08-14.
- Valmyndigheten, 2023b. *Valsäkerhet*. Tillgänglig på <https://www.val.se/om-oss/vart-uppdrag/valsakerhet.html>, citerad 2023-08-14.